

# 1. SPECIFICUL CUNOAȘTERII SOCIOLOGICE

## 1.1. Necesitatea sociologiei

Sociologia este o apariție relativ recentă în cadrul științelor, începuturile sale trebuind a fi plasate în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Desigur, dacă este să luăm în calcul temele sale de discuție și modul în care acestea sunt abordate, se poate aprecia că preocupările sociologice sunt mult mai vechi decât existența științei propriu-zise. O privire deosebit de generoasă ar putea descoperi aceste preocupări deja prezente în operele lui Platon și Aristotel. Într-un sens general, toți gânditorii care și-au pus problema existenței sociale a omului au atins sau chiar au tratat efectiv probleme sociologice.

Mai mult, anterior oricărei preocupări teoretice, este evident că la nivelul existenței cotidiene există o acumulare considerabilă de cunoștințe referitoare la viața socială. Aceste cunoștințe pot fi puse sub numele de sociologie spontană, „principiul său metodic” fiind reprezentat de simțul comun. Fiecare dintre noi, mai mult sau mai puțin, independent de orice cunoaștere teoretică de care dispunem, poate discuta vreme îndelungată despre societatea în care trăiește, despre comunitatea din care face parte, despre valorile morale sau în general, despre ceea ce este, pentru noi și pentru ceilalți, bine sau rău.

Cunoașterea comună poate fi însă numită la propriu cunoaștere doar într-un mod relativ. În realitate, se poate vorbi doar despre o eficacitate a sa la nivelul vieții cotidiene. Cunoașterea spontană este limitată, posibil contradictorie, uneori iluzorie și cu o încărcătură foarte mare de afectivitate. Toate aceste trăsături au determinat și determină întotdeauna necesitatea înlocuirii sale cu un alt gen de cunoaștere, anume cea științifică. Caracterul sistematic, rigurozitatea și obiectivitatea sunt doar trei dintre trăsăturile care diferențiază net cunoașterea științifică de cea spontană.

O astfel de necesitate s-a resimțit și în ceea ce privește mediul social în care oamenii trăiesc, mai ales că acesta tinde să-și accentueze complexitatea pe zi ce trece. Printre factorii istorici ai apariției sociologiei trebuie atunci precizat, în primul rând, revoluția industrială de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, dată cu care se accentuează preocupările legate de stabilirea unei noi ordini sociale. Pentru aceasta, realitatea socială trebuie mai întâi cunoscută, înțeleasă, iar abia după aceea transformată. Cel care înțelege într-adevăr necesitatea unei „fizici sociale”, pe care o va numi sociologie, este Auguste Comte (1798-1857), recunoscut ca fondator al sociologiei. Alături de el, cu contribuții deosebite în constituirea sociologiei, sunt de amintit Karl Marx (1818-1883), Herbert Spencer (1820-1903), Emile Durkheim (1858-1917) și Max Weber (1864-1920). În primul rând, prin operele lor, devine evident că nevoia înțelegerii mecanismelor sociale, a vieții sociale a oamenilor și a rezultatelor interacțiunii lor în grup, precum și că acțiunea conștientă în toate aceste contexte nu poate avea la bază decât o cunoaștere științifică specifică, anume cea sociologică.

Sociologia, dincolo de caracterul său științific, ne poate fi apropiată fiecăruia dintre noi. Abandonând propriul nostru punct de vedere, putem regăsi o perspectivă mult mai largă, într-un fel o nouă conștiință de sine sau o aprofundare a acesteia. Sociologia nu este doar o sumă de abstracții cărora nu le putem recunoaște în nici un fel finalitatea practică, ci o sumă de posibilități de a trăi conștienți de caracterul nostru de ființe sociale.



**Auguste Comte (1798-1857)**

Filosof și sociolog francez, recunoscut ca fondator al sociologiei. Prin lucrările sale (cele mai importante sunt *Cursul de filosofie pozitivă* - șase volume, publicate între 1830 și 1842, și *Sistemul politicii pozitive* - patru volume, publicate între 1851 și 1854) pune în evidență specificitatea socialului, afirmând supremația sociologiei asupra celorlalte științe. Teoria socială a lui Comte este divizată într-o parte statică și una dinamică. Sociologia participă la dinamica socială prin faptul că ea permite spiritului uman să-și încheie ciclul propriei mișcări prin cunoașterea rezultatelor și operațiilor

## 1.2. Funcțiile și ramurile sociologiei

Sociologia este definită în diferite moduri, determinată de evoluția istorică și de complexitatea realității studiate: „știință a realității sociale” (D. Gusti), „știința faptelor sociale” (E. Durkheim), „știința societăților omenești ce se ocupă cu studiul vieții sociale, a formelor de comunitate umană, de conviețuire socială” (T. Herseni), „știința fenomenelor sociale totale” (G. Gurvitch) etc. Multitudinea definițiilor date sociologiei au ca punct comun studiul vieții sociale, ceea ce face ca **sociologia** să apară drept **știința centrală despre societate**, după cum psihologia este știința centrală despre om ca individ.

Demersul sociologic se poate desfășura fie la nivelul unităților sociale de mici dimensiuni (microsociologie), fie la nivelul întregii societăți (macrosociologie). Indiferent însă de nivelul la care se desfășoară cercetarea sociologică, **funcțiile sociologiei** sunt aceleași:

- funcția expozitivă, de descriere, de prezentare a faptelor și proceselor sociale;
- funcția explicativă, de precizare a relațiilor de determinare sau de covarianță între diferitele aspecte ale vieții sociale;
- funcția practic aplicativă, de suport științific pentru intervenția și modelarea socială;
- funcția critică, de semnalare a dificultăților și contradicțiilor vieții sociale, a disfuncționalităților din evoluția proceselor sociale; de asemenea, este vorba de un demers autoreflexiv menit să îndeparteze distorsiunile datorate subiectivității cercetătorilor.

Diferențierea cercetării sociologice pe cele două niveluri amintite nu este suficientă în raport cu complexitatea vieții sociale, ceea ce a determinat specializarea analizei sociologice, în prezent fiind aduse în discuție aproximativ 100 de discipline sociologice. O încercare de grupare a domeniilor de cercetare, diferențiate în funcție de specificul fenomenelor și proceselor care au loc în viața socială, permite punerea în evidență a următoarelor categorii:

- discipline sociologice care studiază *instituțiile sociale*: familia, instituțiile educative, instituțiile politice, instituțiile juridice, instituțiile economice, instituțiile religioase etc.
- discipline sociologice care studiază *tipurile de colectivități și de grupuri umane*: sociologia urbană, sociologia rurală, sociologia grupurilor mici etc.
- discipline sociologice care studiază *fenomene și procese sociale*: sociologia opiniei publice, sociologia comunicării, sociologia mobilității sociale, sociologia formelor de devianță socială etc.

Pe lângă sociologia generală, au apărut și o serie de discipline de graniță, cum ar fi: psihosociologia, socio-geografia, sociolingvistica etc., care încearcă să surprindă aspectele interdisciplinare ale realității sociale.

Considerarea funcțiilor sociologiei și a direcțiilor de specializare a analizei sociologice, permit delimitarea cu mai mare claritate a obiceului cercetării sociologice generale: studiul colectivităților umane, al relațiilor interumane în cadrul acestora, al comportamentului uman în cadrul social propriu grupurilor de diferite dimensiuni și a comunităților umane de diferite tipuri.

Sociologia este disciplina științifică ce studiază colectivitățile și comunitățile umane cu structurile și instituțiile lor, cu funcțiile și valorile sociale corespunzătoare (economice, politice, juridice, morale, religioase, culturale, filosofice etc.), precum și conexiunile dintre ceea ce societatea face din noi și ceea ce facem noi din societate.



**Dimitrie Gusti (1880-1955)**

Sociolog, filosof și om politic român, cunoscut ca fondator al Școlii sociologice de la București și al Institutului Social Român. În lucrările sale, D. Gusti precizează și dezvoltă un sistem sociologic, anume acela al sociologiei monografice, care a stat la baza cercetării sistematice în perioada interbelică a satelor românești. Potrivit lui D. Gusti, societatea se compune din unități sociale, esența societății fiind constituită de voința socială, actualizată în manifestări economice și spirituale, reglementate de manifestări juridice și politice.

### 1.3. Sociologia în calitate de știință

Obiectul de studiu specific sociologiei, diferit, precum și în cazul celorlalte discipline sociale, de cel propriu științelor exacte, presupune modalități adecvate de abordare. Mai mult, orice știință socială admite teorii concurente în explicarea realităților proprii, ceea ce înseamnă existența mai multor puncte de vedere sau, cu un termen mai adecvat, a mai multor orientări teoretice.

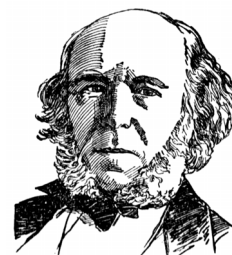
Orientarea *evoluționistă*, prima elaborată (A. Comte și H. Spencer), care explică în mod satisfăcător originea societăților și dezvoltarea lor. Ilustrativă în acest sens este teoria celor trei stadii (teologie, metafizic și pozitivist) aparținând lui Comte care subîntinde atât evoluția cunoașterii umane, cât și evoluția societății. Ultimul stadiu, cel în care orice speculație este eliminată, permite constituirea științelor propriu-zise, recunoscând un astfel de statut matematicii, astronomiei, fizicii, chimiei, biologiei și. cea inventată de Comte, sociologia. Aceasta din urmă este cea care ar permite sistematizarea completă a cunoștințelor umane și reunirea cunoașterii științifice cu impulsurile politice.

Orientarea *funcționalistă* (Auguste Comte, Herbert Spencer), este dezvoltată cu precădere de Emile Durkheim. În contextul acestei orientări, societatea este considerată ca un sistem, un întreg compus din mai multe părți aflate în interacțiune, fiecare parte îndeplinind o funcție specifică. Societățile, în general, tind spre echilibru, atingerea acestuia fiind posibilă dacă fiecare parte a sistemului își îndeplinește funcția specifică. Neîndeplinirea funcției conduce la disfuncționalități, iar acestea, acumulate și accentuate, pot determina chiar moartea sistemului. Funcționaliștilor (P. Lazarsfeld) li se datorează și inițierea unor demersuri sistematice privind metodologia cercetării sociologice, în deceniile imediat următoare celui de-al doilea război mondial fiind elaborat un întreg arsenal de metode și tehnici care să permită testarea ipotezelor prin confruntarea cu realitatea socială.

Orientarea *conflictualistă*, care își propunea explicarea, în primul rând, a schimbării sociale, considera conflictul ca sursă a acesteia. Consensul social nu este decât o iluzie obținută prin constrângere. Privilegiază economia („anatomia societății trebuie căutată în economie”, după cum notează în prefața la *Contribuție la critica economiei politice*) și subliniază importanța realității sociale, determinantă în raport cu conștiința individuală. Sursele conflictualismului pot fi identificate în lucrările lui Karl Marx. Un loc aparte între clasicii tradiției sociologice revine lui Max Weber, care, prin refuzul său de a include fenomenele sociale în cadrul filosofilor evoluționiste sau deterministe (Auguste Comte, Herbert Spencer), demonstrează caracterul nedeterminat al istoriei și implicit al realității sociale. De aici și încercarea sa de a gândi global socialul, abordând teme, precum: raporturile dintre economic și social, analiza formelor de putere, sociologia comparată a religiilor, birocratizarea societăților moderne etc.

Orientarea *interacționistă* (interacționismul simbolic), care se concentrează asupra raporturilor dintre individ și societate, societatea fiind creată în permanență prin interacțiunea indivizilor, iar aceștia se modelează în cadrul societății. Individul și societatea se presupun reciproc, fiecare presupunând cealaltă parte. Fondatorul acestei orientări este considerat George Herbert Mead (1863-1931), influențat de Max Weber.

Orientarea *structuralistă* (E. Durkheim, F. de Saussure (1857-1913) nu oferă un cadru de analiză general, are fundamente lingvistice și își dovedește utilitatea mai ales în analiza comunicațiilor și a culturii, printre reprezentanții săi de marcă fiind de amintit, în primul rând, C. Levi-Strauss.



**Herbert Spencer (1820-1903)**

Filosof englez, cu importante preocupări sociologice. Prima sa lucrare importantă a fost *Social Statics* (1851), în care promovează deja un individualism și o ostilitate față de stat. Prin analogie cu diviziunea socială a muncii și utilizând ideile promovate de Darwin în *Originea speciilor*, ajunge să lucreze la un vast sistem filosofic, conceput ca o încercare de sintetizare a întregii cunoașteri științifice pe principiile evoluției. Lucrarea din 1862, *Primele principii*, va fi urmată astfel de o serie de volume despre principiile biologiei, psihologiei, sociologiei și eticii. În ceea ce privește evoluția societății, pune în evidență două etape: mai întâi, cea militaristă, în cadrul căreia nu există experiențe proprii, ci doar unele societale, abia cea de-a doua, cea industrială, permițând inițiativelor voluntare să devină dominante. De aici, de altfel, și

## Lecturi suplimentare

Desigur că în orice știință cel mai greu lucru este găsirea unor definiții corecte, care să exprime într-adevăr esențialul preocupărilor acelei științe. De obicei, în sociologie se simplifică de multe ori totul până la extrem, ajungându-se la definiții pur *verbale*, care nu spun absolut nimic. De pildă, cea mai curentă definiție a sociologiei este că ea este știința vieții sociale. Da, viața socială e obiectul acestei științe, numai că ea este înțeleasă și explicată în diferite moduri, încât definiția de mai sus este numai formală, referindu-se pur și simplu la termenul „sociologie”. Unii pun societatea în funcție de spirit, de psihologie, alții o consideră drept un rezultat al trebuințelor și activităților economice, alții văd în ea consecința existenței unei reguli de drept și a unei autorități constrângătoare, care aplică sancțiuni și așa mai departe. De aceea, concepția sociologiei ca știință este în funcție de modul de a înțelege obiectul ei, societatea. Pentru acest motiv, noi vom cerceta aici caracterele generale ale acestor concepții, pentru a evidenția cât adevăr sau eroare cuprinde fiecare dintre ele. De la bun început, trebuie să facem însă o clară distincție între teoriile care se ocupă de structura și forma societății, căutând să le explice prin factori oarecum exteriori ei, factori care au, desigur, importanță pentru existența și evoluția societății, dar care nu putem spune că formează esențialul, și teoriile care cercetează viața socială însăși, în elementele, structura și funcțiile sale, explicându-le prin forțe și cauze existente în ea. (Petre Andrei, *Sociologie generală*, Editura Polirom, București, 1997, p. 76)

Societatea este o realitate integrală, în care totdeauna și pretutindeni individul apare numai ca un element care, chiar dacă are puțină teoretică de a se desface de ea, rămâne totuși atașat de dânsa și suportă covârșitoarea ei influență (...); dacă analizăm diferite forme de societate, mai civilizate sau mai primitive, mai complexe sau mai simple, cea dintâi problemă care ni se impune este cercetarea factorilor fundamentali și necesari care explică alcătuirea societății, precum și a condițiilor în care apare societatea. Noi admitem această deosebire între factori și condițiuni (...) pentru că, de exemplu, mediul geografic în care trăiește o grupare de oameni are, desigur, importanță nu numai pentru determinarea activității economice a oamenilor prin materiile prime oferite de sol, subsol etc. și care dau astfel anumite posibilități de muncă, ci influențează chiar asupra psihicului și moravurilor oamenilor, dar nu este totuși factorul cel mai de seamă care constituie societatea însăși. (...) în orice societate (...) identitatea sufletească apare ca primul și cel mai fundamental factor pentru formarea și existența unei societăți. Din această identitate psihică se nasc obiceiuri comune, un mod asemănător de a judeca lucrurile și evenimentele, solidaritatea membrilor care trăiesc laolaltă. (Petre Andrei, *Sociologie generală*, Editura Polirom, București, 1977, p. 316-317)

## Aplicații

1. Elaborați un eseu cu titlul „Sociologia - știință a realității sociale”.
2. Organizați o dezbatere despre importanța studierii sociologiei în cadrul studiilor liceale.
3. Identificați trei definiții distincte ale sociologiei și realizați o analiză comparativă a acestora.
4. Sunteți de acord cu ideea lui Petre Andrei potrivit căreia modul în care definim (concepem) sociologia depinde de modul în care definim (concepem) societatea? De ce?
5. Elaborați un proiect în care să analizați comparativ obiectul sociologiei în calitate de știință cu cel specific altor științe sociale (de exemplu, psihologia și economia).

## Dicționar

- *cunoaștere spontană*: ansamblul opiniilor veridice formulate de simțul comun, fără a se pune problema obiectivității altfel decât dintr-o perspectivă cantitativă („opinia celor mai mulți”)
- *cunoaștere științifică*: ansamblul propozițiilor adevărate, formulate într-un anumit univers de discurs, producerea lor având la bază metode științifice specifice
- *simț comun*: a desemnat la început facultatea coordonatoare a datelor transmise de diferitele simțuri. Acest înțeles s-a schimbat în timp, simțul comun desemnând judecățile (cunoașterea) bune și ferme ale omului a cărui existență nu este „contaminată” de prea multă teorie, judecăți necontaminate de scepticism.